

Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / Редкол.: Д.О.Мельничук (відп.ред.) та ін. – К., 2013. – Вип. 175. – Ч.3. - С. 279-287.

УДК 348.147

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «АВТОНОМНЕ НАВЧАННЯ» ЯК ВИДУ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Іжко Євгенія Станіславівна викладач

*Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В.Лазаряна*

У статті розглядаються проблеми автономного навчання студентів. На основі аналізу праць вчених розроблено визначення автономного навчання. Обґрунтовано його сутність як виду самостійної навчальної діяльності студентів. Доведено необхідність формування уміння вчитися. Запропоновано критерії й індикатори автономного навчання.

***Ключові слова:** автономне навчання, професійна підготовка, уміння, формування.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У швидко мінливому світі на початку 21 століття освіта теж змінюється. Нині навчання сприймається як процес, який триває протягом життя, необхідний для адаптації до нових умов і, отже, забезпечення особистого економічного та соціального успіху. Таке навчання припускає, що люди повинні «навчатися вчитися». Отже, надання студентам знань і навичок, що дозволяють їм ефективно самостійно регулювати свій процес навчання, стало однією з головних цілей вищої освіти. Наразі проблема дослідження поняття автономії стає однією з головних тем мовної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом учені все частіше звертаються до питань самостійного, саморегульованого, автономного навчання.

Різні аспекти саморегульованого автономного навчання розглядаються у працях зарубіжних і вітчизняних учених Ф.Бензона, П.Бімеля,

Л.Діккенсона, Н.Коряковцевої, Ю.Петровської, У.Рампільона, Х.Холека, С.Худака, О.Солововой [6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16].

Аналіз праць дослідників засвідчив, що, автономне навчання розглядається під різними кутами зору, зокрема, як:

- а) ситуації, в яких студенти навчаються повністю самостійно [16, 14];
- б) пакет умінь і навичок, якими оволодівають студенти [11, 13];
- в) перенесення відповідальності за процес навчання на студента [15];
- г) право того, хто вчиться, самому визначати напрями процесу навчання [12].

Мета статті – розглянути сутність поняття «автономне навчання».

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «автономне навчання» походить від грецького, «авто» («сам») і «номос» («звичай, закон»), тобто самостійне навчання. Більшість викладачів і студентів розуміють це поняття як «самоорганізоване навчання», коли учень працює самостійно без допомоги та контролю викладача» [14].

Педагогічне поняття для автономного навчання виникло в школах і університетах Європи та Сполучених Штатів вже наприкінці 60-х років 20-го століття. Поняття навчальної автономії вперше згадується у 1981 році Х.Холеком, який визначає її як «здатність взяти на себе відповідальність за своє власне навчання»[16, с.3]. На відміну від Х.Холека, який вважав автономію атрибутом учня, Л.Діккенсон визначає автономію як «ситуацію, в якій учень несе повну відповідальність за всі рішення, які пов'язані з його навчанням та виконання цих рішень» [15].

Ф.Бензон [12] розрізняє технічну, психологічну та політичну автономію. Технічна автономія – це акт вивчення мови поза рамками навчального закладу і без втручання викладача. Психологічна автономія – здатність брати на себе більше відповідальності за власне навчання; внутрішні перетворення індивіда, які можуть бути підтримані ситуаційною автономією. Політична автономія – контроль над процесом та змістом навчання.

У термінологічному довіднику з методики викладання іноземних мов автономне навчання означає «повну самостійність, автономність учнів / студентів, коли викладач практично виключається з процесу навчання, а учень сам вирішує питання, що стосуються цілей навчання, матеріалами та ін. Викладач виступає лише як консультант» [5].

Підтримуючи таке тлумачення сутності навчальної автономії, У.Рампілльон [13] наголошує, що про автономне навчання слід говорити в тому випадку, якщо учні приймають самостійні рішення щодо їхнього навчального процесу. Як основні принципи автономного навчання Рампілльон У. вказує вміння планувати і аналізувати своє навчання. Важливою умовою автономного навчання є знання і володіння навичками стратегіями навчання. Таким чином, навчальна автономія тісно пов'язана зі стратегіями навчання.

О.Соловова теж підкреслює важливість володіння стратегіями навчання: «для досягнення якісного результату самостійної роботи по засвоєнню мовного матеріалу недостатньо спиратися тільки на внутрішні резерви студентів – учням необхідно також оволодіти певними стратегіями, складовими основи процесу усвідомленого автономного вивчення іноземної мови. Посилення автономії учнів в процесі навчання передбачає певну свободу вибору в плані послідовності, обсягу, темпу вивчення матеріалу, форм навчання, часу, частоти звіту про виконані завдання, а також усвідомлення відповідальності за прийняті рішення та результати навчання» [11, с 129].

У психології автономне навчання визначається як здатність взяти на себе відповідальність за власне навчання. А.Линда, аналізуючи самостійну роботу студентів, вказує на те, що «самоконтроль є невід'ємною частиною самостійної роботи і сформованої самоосвітньої компетенції. В процесі самоуправління суб'єкт впливає на себе самого, і в навчальній діяльності студент «виконує функції як виконавчі, так і управлінські, тобто виступає

для самого себе і як об'єкт управління (як «я – виконавець»), і як суб'єкт управління (як «я – контролер»)» [7].

Незважаючи на розбіжність у тлумаченні феномену автономного навчання, провідна ідея у поглядах дослідників полягає у концентрації всього процесу навчання на особистості того, хто вчиться, наданні йому більшої свободи вибору. При цьому погоджуємось із думкою вчених про те, що в основі поняття «автономне навчання» полягає поняття «самостійна робота» та її складова «пізнавальна самостійність».

Вчені розглядають самостійну роботу під різними кутами зору. Зокрема, О. Мітусова виділяє основні положення, які стосуються поняття «самостійна робота», а саме:

1. самостійна робота визначається більшістю дослідників як вид пізнавальної діяльності учнів на уроці та вдома; її виконання здійснюється за завданням вчителя, але без його безпосередньої участі;

2. самостійна робота сприяє формуванню таких важливих рис особистості, як самостійність, пізнавальна активність, творче ставлення до праці тощо;

3. при самостійній роботі мета кожного завдання повинна бути усвідомлена, тобто для виконання учні спираються на свої знання, предметні уміння, досвід у вивченні даної дисципліни, а також уміння користуватися засобами навчання;

4. самостійна робота вимагає наявності в учнів деяких загальнонавчальних умінь, що сприяють її «раціональній організації: уміння планувати цю роботу, чітко ставити систему завдань, відокремлювати серед них головні, вміло обирати засоби найбільш швидкого економічного вирішення поставлених завдань, умілий оперативний контроль за виконанням завдання, уміння швидко вносити корективи в самостійну роботу, аналізувати загальні підсумки роботи, порівнювати ці результати з наміченими на початку, виявляти причини відхилень і намічати шляхи їх усунення в подальшій роботі» [8].

Отже, автономне навчання включає в себе основні положення самостійної роботи.

П.Біммель підкреслює, що «навчальна автономія спочатку розвивалася незалежно від суміжних дисциплін, хоч не можна заперечувати вплив когнітивної психології, неврології і конструктивізму. Навчальна автономія має справу з навичками сприйняття, навчання, мислення й суджень і повинна допомагати людям пізнавати світ, систематизувати свої знання так, щоб можна було б використати їх у певних ситуаціях. Погоджуємося з його твердженням про те, що «конструктивістське навчання лежить в основі автономного навчання» [13].

Як П.Біммель, так і У. Рампільон, прихильники моделі когнітивного навчання, вважають, що ця модель представляє людей, як комп'ютер, який переробляє багато інформації. Таким чином, навчання може розглядатися як «процес переробки інформації» [13]. У цьому процесі студенти є активними, і їм доводиться мати справу із зовнішніми умовами. Важливо, що студент використовує свої попередні знання та розширює їх.

Когнітивні теорії навчання презентують співвідношення між попередніми знаннями та новою інформацією. Завдяки цій взаємодії знання можуть бути розширені та доповнені. Процеси надбання і обробки інформації, а також відповідна стратегія грають центральну роль у когнітивному підході до навчання.

На противагу когнітивному, при конструктивному навчанні увага акцентується більшою мірою на індивідуальності навчального процесу і самостійному контролі результатів навчання.

Спираючись на аналіз праць, присвячених конструктивізму в педагогіці [2, 4, 17], можна зробити висновок, що в теорії конструктивізму навчання розглядається як активно організований і регульований учнем процес. Йдеться про генерацію навчального середовища та партнерства, учень є центральною фігурою. Навчання є емпіричним і орієнтованим на конкретні дії, студент повинен самостійно набувати знання.

Підтримуємо думку О.Солововой, яка відзначає важливість «врахування того факту, що модель автономного навчання накладає в свою чергу певні зобов'язання на викладача, який повинен створювати зміст навчальних програм, форми контролю доступними і відкритими для учнів; запропонувати учням різні джерела інформації; змінити характер взаємодії з учнями на партнерські; забезпечувати необхідними матеріалами і технологіями роботи з ними; стимулювати уміння в само-і взаємоконтролі досягнутих результатів [11, с.129].

У зв'язку зі зміною ролі викладача виникає поняття «педагогічний супровід». С.Генкал [3] виділяє три варіанти педагогічного супроводу діяльності учнів.

Перший варіант – «активна допомога» – втілюється, якщо пізнавальна самостійність та пізнавальна активність учнів перебуває на репродуктивному рівні. Цей варіант передбачає діяльність педагога в ситуаціях, коли учень не може самостійно визначити тему, мету, проблему проекту, спланувати свою діяльність, нездатний справитися з недоліками у своїх знаннях. Вчитель допомагає учню зорієнтуватися у методології та способах діяльності, приймає звіти учня з кожного етапу проекту, втручається у хід роботи учня тоді, коли він не може самостійно подолати проблеми. Проте взаємодія має партнерський характер, вчитель надає повну свободу дій та з повагою ставиться до точки зору учня.

Другий варіант – «координування» – виникає при трансформувальному рівні пізнавальної самостійності й активності учнів. Учень є генератором ідей щодо теми, мети, проблеми проекту, плану власних дій, але все це може потребувати корекції. Завдання вчителя – створити ситуацію конструктивної творчої взаємодії, у ході якої він виступає у ролі координатора діяльності учня. Допомога надається у тому випадку, коли учень у цілому здатний розробити план дослідження, навіть справляється з більшістю проблемних ситуацій, але наштовхується на деякі утруднення. У такому випадку вчитель

може продемонструвати учню способи вирішення аналогічних проблем, зберігаючи за учнем авторство пізнавального шляху.

Третій варіант – «консультування» – виникає тоді, коли пізнавальна самостійність та пізнавальна активність учнів досягли творчого рівня, тобто учень здатний до значного ступеня самостійності. Учень самостійно визначає тему, мету, проблему проекту, обґрунтовує свій вибір, планує свою діяльність, здатний здійснити корекцію своїх знань. Підтримка вчителя здійснюється за проханням учня, коли він не впевнений у вірності обраного шляху, або йому цікава точка зору вчителя щодо суперечливих фактів.

На основі аналізу теоретичної літератури [13, 14, 17] ми об'єднали критерії автономного навчання, а потім були складені індикатори до цих критеріїв (див. табл.1).

Таблиця 1

Критерії автономного навчання	Індикатори автономного навчання
Самоорганізація в процесі навчання	Студент відповідає за процес навчання, має свободу вирішувати, коли, з ким і з чим він працює.
Впровадження та використання стратегій та методів навчання	Викладач знайомить студентів з навчальними стратегіями.
Зміна ролі вчителя	Викладач визначає не все під час заняття, він лише помічник.
Можливості еволюції	Студент може оцінити свої результати за допомогою контрольних питань та тестів.
Зв'язок з попереднім досвідом учнів	На занятті обговорюється, як студенти вчилися раніше, що вже знайомо з теми, яка вивчається, що можна використати на занятті.
Орієнтація на свій власний стиль навчання	Студенти визначають свій тип навчання і відповідно до свого типу будують свій навчальний процес.

Ми провели дослідження, в якому виявили, як розуміють поняття «автономне навчання» студенти та викладачі. В опитуванні брали участь 104 студенти та 67 викладачів. Респондентам було запропоновано дати визначення поняттю «автономне навчання». Дані опитуваних виявилися різними, але автономне навчання багатьом, а саме 45,5 % респондентів (як студентам, так і викладачам) уявляється, в основному, лише як самостійне навчання.

Що стосується викладачів, то 56% з них ототожнюють автономне навчання з самостійним навчанням, але під керівництвом викладача: «студент навчається сам та інколи відвідує консультації», «студент навчається самостійно, але має можливість отримати консультацію викладача», «... викладач тільки спостерігає». 12% визначають навчальну автономію, як повністю самостійне навчання без викладача: «самостійне навчання студента без втручання викладача», «самостійне освоєння знань без будь-якого керівництва». Цікавим є той факт, що 21% респондентів впевнено стверджують, що автономне навчання – це дистанційне навчання або вони згадують про заочне навчання. 9% викладачів розглядають автономне навчання як навчання одного індивідуума за відповідним індивідуальним планом: «навчання одної людини за відповідною індивідуальною програмою». 2% опитуваних, на жаль, мали труднощі у визначенні цього поняття.

Слід відмітити, що відповіді викладачів були односторонніми, загальними та стислими. Жоден викладач не дав повне комплексне визначення автономного навчання, яке включало б у собі всі аспекти цього навчання. Це призводить до висновку, що викладачі незнайомі з цим поняттям і мають нечітке уявлення або зовсім не мають уявлення про це питання.

Визначення студентів виявилися більш конкретними та ємними. Цікавим вважаємо, що, на відміну від викладачів, більшість студентів (35%) розуміють автономне навчання, як самостійне навчання без викладача. І лише 6% відмітили, як самостійне навчання під керівництвом викладача.

У визначеннях студентів відзначалися такі аспекти як право студентів самостійно приймати рішення стосовно свого власного навчання (12%), а також приймання на себе більшої відповідальності (7%). Деякі респонденти навіть поєднали ці складові. «При такому навчанні студент має право сам вирішувати, що він хоче вивчати», «має право сам обирати собі літературу, теми, які йому цікаві, взагалі, сам вирішує, що йому треба знати, а що ні»,

Декілька опитуваних (3%) спробували дати повне різностороннє визначення: «це таке навчання, при якому студент має право на самостійне незалежне навчання, при якому він несе відповідальність за вибір методів та напрямку навчання». 4% розуміють автономне навчання, як набір навичок та умінь: «це навички, які мають студенти», «уміння, які допомагають вчитися», «це самостійна методика». 11% респондентів розглядають автономне навчання, як незалежне навчання за індивідуальною програмою. На жаль, досить велика кількість студентів (13%) не змогли дати визначення.

Результати опитування свідчать про те, що автономне навчання ще слабо розвинене в нашій країні. Як студенти, так і викладачі не мають чіткого уявлення про сутність навчальної автономії. Респонденти лише припускають, що воно може означати. Підводячи підсумок, треба зазначити, що суб'єктивна оцінка викладачами та студентами автономного навчання виявилась дуже невизначеною, неповною і несистематичною.

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень. Аналіз праць вчених дозволив розробити визначення автономного навчання. На нашу думку, автономне навчання – це самостійне, когнітивне і конструктивне навчання з супроводом викладача, яке передбачає володіння студентом навичками самоконтролю, тобто умінням самостійно визначати мету, організувати і структурувати свій процес навчання, оцінювати свої результати, використовуючи різні стратегії і методи навчання.

Подальші дослідження можуть бути пов'язані із вивченням питань організації педагогічного супроводу автономного навчання.

Література

1. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. – М.: Просвещение, 1985. – с. 175-176.
2. Выготский Л.С. // Собр. соч.: В 6- Т. М., 1985. –Т.3. – М.: Педагогика, 1983. – 367 с.
3. Генкал С.Е. Педагогічний супровід учнів профільних класів під час виконання індивідуальних освітніх проектів [Текст] // Сучасні

інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського . – Київ; Вінниця : Планер, 2009. – Вип. 21. – С.129-134 : іл. - Бібліогр.: с. 134 (5 назв).

4. Дьюи Дж. Демократия и образование: пер с англ. – М.: Педагогика-Пресс, 2000. – 384 с.

5. Колесникова И.Л. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / И.Л.Колесникова, О.А.Долгина. – СПб.: Изд-во Рус. – Балт. информ. "БЛИЦ": Cambridge University Press, 2001. – 224 с.

6. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: Пособие для учителей / Н.Ф. Коряковцева. М.: АРКТИ, 2002. – 176 с.

7. Лында А.С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной учебной работы учащихся. – М.: Высш. школа, 1979. –157 с.

8. Митусова О. А. Обучение студентов самостоятельной работе с научной (филологической) литературой (английский язык, языковой вуз) Текст. / О.А. Митусова: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02. – М.,1998 – 23с.

9. Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 608с.

10. Петровська Ю.В. Прийоми реалізації автономного навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей / Ю.В. Петровська // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – Серія: Педагогіка та психологія. – К., 2006. – Вип. 10. – С. 161–167.

11. Соловова Е.Н. Автономия учащихся как основа современной модели образования и развития личности // Сб. науч. ст. Таганрог, 2004. –

247 с.

12. Benson, P. (1996). Concepts of autonomy in language learning. In R. Pemberton, S.L. Edward, W.W.F. Or, and H.D. Pierson (Eds.). Taking Control: Autonomy in Language Learning. Hong Kong: Hong Kong University Press. p. 27-34.

13. Bimmel, Peter; Rampillon, Ute. Lernerautonomie und Lernstrategien. München: Goethe - Institut, 2000 – 208 S.

14. Chudak, Sebastian. Lernerautonomie fördernde Inhalte in ausgewählten Lehrwerken DaF für Erwachsene. Überlegungen zur Gestaltung und zur Evaluation von Lehr- und Lernmaterialien. Posener Beiträge zur Germanistik. Band 12. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2007 – S.154-157.

15. Dickinson, L. (1988). Learner training. In A. Brookes & P. Grundy (eds.) Individualization and Autonomy in Language Learning. ELT Documents, 131. London: Modern English Publications and the British Council, pp. 45-53.

16. Holec, H. (1981). Autonomy in foreign language learning (first published 1979, Strasbourg: Council of Europe). Oxford: Pergamon – pp. 3- 7.

17. Wolff, Dieter. Fremdsprachenlernen als Konstruktion Grundlagen für eine konstruktivistische Fremdsprachendidaktik. – Frankfurt/M: Peter Lang – International Academic Publishers, 2002 – 421 S.

Ижко Е. Сущность понятия «автономное обучение» как вида самостоятельной учебной деятельности студентов.

В статье рассматриваются проблемы автономного обучения студентов. На основе анализа трудов ученых разработано определение автономного обучения. Обосновано его сущность как вида самостоятельной учебной деятельности студентов. Доказана необходимость формирования умения учиться. Предложены критерии и индикаторы автономного обучения.

Ключевые слова: автономное обучение, профессиональная подготовка, умение, формирование.

Izhko E. The nature of "autonomous learning" as a form of self-learning activities of students.

The paper deals with the problems of autonomous learning students. Based on the analysis by scientific authors the definition of autonomous learning is developed. Its nature is justified as a kind of independent educational activity of students. The

necessity of forming the ability to learn is proved. The criteria and indicators for autonomous learning are proposed.

Keywords: *autonomous learning, training, skill formation.*